

Instagram: stela_knjige

Facebook: stela

www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA

Zülfü Livaneli

Serenade for Nadia

Copyright © 2020 by Zülfü Livaneli

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2025

ZA IZDAVAČA

Marko Sabovljević

UREDNIK

Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA

Borka Slepčević

DIZAJN KORICA

Siniša Subotić

SLOG I PRELOM

Dizajn studio Layout

ŠTAMPA

Alpha print, Zemun

TIRAŽ

1.000

IZDAVAČ

Publik praktikum, imprint Stela

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA

2025

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

ZULFU LIVANELI

SERENADA ZA
NADJU

Preveo sa engleskog
Danko Ješić

Stela

Sedim na prostranom sedištu na letu Frankfurt–Boston, pijuckam beli porto i slušam prijatno brujanje avionskih motora. Nimalo se ne bojim letenja, zaboravljam da se nalazim u metalnoj cevi na visini od osam hiljada metara, i samo mi je stalo do kvaliteta vina i hrane i udobnosti sedišta.

Kabina je zamračena čim su prikupljeni poslužavnici s hranom. Neki putnici su stavili maske za spavanje i zadremali; drugi su stavili slušalice i gledaju filmove na svojim ekranima. Neko ko gleda komediju smeje se naglas, nesvestan buke koju pravi. Stariji muškarac ispred mene ne može da se skrasi, stalno trza noge.

Nemačke stjuardese su prikupile poslužavnike i spuštaju roletne kako svetlo ne bi uznemirilo putnike kad svane.

Ako ne želite da vas bude za doručak, treba da stavite oznaku na naslon za glavu. Ali ja nemam nameru da spavam.

Pišem ovo na laptopu, i nastaviću da pišem dok ne stignemo u Boston. Moram da napišem priču pre kraja putovanja.

Nisam sigurna zašto, ali osećam da moram to da uradim. Ta priča mora da se završi, moram da obavim zadatak, i ne mogu ništa da izostavim. Sve stare nesuglasice, sva patnja, sve užasne stvari koje smo radili jedno drugom moraju da se iznesu na videlo. Ne možemo da krenemo napred dok ne vidimo sebe u pravom svetlu, dok ne prihvatimo da i dalje živimo sa ostacima najprimitivnijih reptilskih predaka. U svakom od nas vreba krokodil, ispod mirne površine naše ljudskosti, spreman da skoči na prvu naznaku pretnje ili ako mu se ukaže prilika.

Možda je i meni potrebna nekakva katarza. Neću moći da kre-
nem dalje dok ne ispričam celu priču.

Počela sam ovo putovanje jutros u Istanbulu, i morala sam
da presednem na drugi avion u Frankfurtu, tom aerodrom-
skom lavirintu veličine grada, gde niko ne živi i ljudi samo
prolaze kroz njega. Čekala sam u dugom, sporom redu za lju-
de iz zemalja van EU, a kad sam konačno došla na red, preda-
la sam pasoš, s utisnutim polumesecom i zvezdom, imigraci-
onom službeniku ledenog lica. Uneo je moje lične podatke u
kompjuter.

Ime: Maja

Prezime: Duran

Pol: Ženski

Datum rođenja: 21. 1. 1965.

Verovatno je izračunao da imam trideset šest godina.

Srećom, religija nije navedena u pasošima, ali sigurna sam
da je taj nemački imigracioni službenik pretpostavio da sam
muslimanka jer sam imala turski pasoš. Šta sam drugo mogla
da budem? A ipak sam u sebi imala još tri žene. Nisam bila
samo Maja: bila sam Ajše, Nadja i Mari.

Ući ću u Ameriku s ta četiri identiteta. I čim prođem kroz
carinu, otići ću taksijem pravo do bolnice.

Tamo me niko neće pitati za religiju. A ako pitaju, imam
spreman odgovor. Bila sam muslimanka, Jevrejka i katolikinja.
Drugim rečima, ljudsko biće.

Sve stjuardese su visoke, plave i lepe, a uniforme im savršeno
pristaju. Nikad nisam videla ljude koji mogu da nose odeću kao
Nemci i izdrže čitav dan bez ijednog nabora ili gužvanja. Ko-
liko god da se pažljivo i otmeno obučem, uvek sam neuredna i
zgužvana kad završim posao, ali to se izgleda nikad ne događa

Nemcima. Možda je to zbog građe tela, ili je samo pitanje stava i držanja.

Tokom godina, primila sam mnogo gostiju iz inostranstva na Istanbulskom univerzitetu, došla sam do izvesnih zaključaka o ljudima iz raznih kultura. Možda nije politički korektno generalizovati tako, ali retko grešim.

Jedna od otmenih stjuardesa uzela je moju praznu čašu i pitala na engleskom hoću li još vina.

„Da, molim. Hvala vam.” Volela sam beli porto još otkad mi je moja prijateljica Filiz donela bocu kad je išla u Portugaliju, na neku medicinsku konferenciju. Mada nisam imala priliku da ga često pijem...

U stvari, ne pijem mnogo. Ahmet me je upoznao s vinom. Ukus mi se nije nimalo svideo, ali nisam to rekla jer sam bila zaljubljena u njega. Pretpostavljam da sam se navikla s vremenom. O, te prve godine! Ahmet je tad bio toliko drugačiji, pre nego što se čudovište u njemu probudilo, kad sam još uvek verovala da je muškarac o kakvom sam sanjala, snažan, ali u kontaktu sa svojom ženskom stranom.

Ako skačem s teme na temu, to nije zbog porta nego zato što sam u haosu.

Ahmet je bio visok i smeđokos, i pretpostavljam da je bio zgodan. Oči su mu bile previše sitne i primaknute, ali to za muškarca nije toliko mana kao što bi bila za ženu. Više nismo u braku; razveli smo se pre osam godina.

Imala sam ljubavnika (pretpostavljam da treba da kažem momka, niko više ne govori ljubavnik), ali ostavila sam ga uz druge uspomene na Istanbul. Maja mora da bude slobodna; ona ne može biti ograničena ničim, čak ni vezom.

Stjuardesa tiho klizi kroz prolaz između sedišta s mojim portom. Popijem gutljaj i zatvorim oči. A onda izujem cipele s visokim potpeticama i obujem one debele čarape koje ti daju.

Kakvo olakšanje za moja stopala. Znam da će oteći tokom dugog leta i da ću imati problem da obujem cipele, ali вреди.

Priča koju moram da ispričam, ili makar moj deo priče, počela je pre tri meseca, u februaru. Februar je najjačnije doba godine u Istanbulu. Surovi, hladni vetrovi duvaju s Crnog mora i donose kišu koja traje nedeljama. Dani su kratki, retko se vidi sunce, a proleće izgleda nemoguće daleko. Povremeno se kiša pretvori u sneg, ali nikad toliko da se grad zabeli. Samo se pretvori u bljuzgavicu, a onda u led. Blato je posvuda, ne možeš da hodaš ulicom a da te ne isprskaju kola u prolazu...

U svakom slučaju, dan je bio stvarno gadan. Upravo sam jurila od rektorove kancelarije do njegovih službenih kola kad sam ugazila u baricu i verovatno uništila nove cipele. Telefon mi je zazvonio baš kad sam sedala na zadnje sedište. To je bio Tarik.

Ne razmišljajući, niti ga pitajući zašto je pozvao, počela sam da se žalim. Na svoj posao; na dokumentaciju kojom sam zatrpana; na to kako sam morala da provedem jutro s novinarima, pokušavajući da neutrališem neke negativne tekstove; kako me je rektor gnjavio da mu napišem govor; i kako sam, povrh svega, morala da odem na aerodrom, po ovom vremenu, usred saobraćajnog špica, da dočekam nekog stranog profesora.

Čak i dok sam govorila, shvatila sam da ne bi trebalo da tako razgovaram s njim. To je bila još uvek prilično nova veza, ali već smo razvili „probleme” i „šablone”. Jedan od njih je bio upravo ovaj. Mislio je kako sam sklona dugim nastupima samosažaljenja. Nije mogao da prozbori ni reč. I tako dalje. To je već dovelo do nekoliko rasprava. Ali ovog puta nije zvučao iznervirano. U stvari, delovalo je da ne sluša, i pretpostavila sam da prati izveštaje s berze na internetu dok razgovara sa mnom. To je bilo jedino do čega mu je stalo. Novac. Ne samo posedovanje novca i zarađivanje novca nego i njegovo praćenje, gde i kako teče. Mogao je da priča o tržištima satima, i mada sam se divila

njegovoj posvećenosti, koja se graničila sa strašću, nisam znala ništa o tome niti sam marila za to. Nakon nekog vremena, bilo je kao da govori na stranom jeziku i nisam mogla da pratim ništa od onoga što govori.

Stalno sam se žalila, pitajući se istovremeno kako ću promeniti tok razgovora i završiti na pozitivan način.

„Ima li nečeg na šta bi ti htela da se požališ?”

Napravila sam grimasu.

„To je to. Završila sam s kukanjem. Ali mogao bi da me podrži umesto što si zloban.”

Naravno da mu nisam rekla sve. Nisam želela da mu ispričam za grčeve u stomaku koje sam imala tri dana zaredom, niti kako sam morala da odjurim u apoteku kad sam išla na posao jer sam ostavila tampone kod kuće. To bi verovatno bilo previše informacija za njega.

„Ko je on?”

„Ko?”

„Taj strani profesor? Onaj koga ćeš dočekati na aerodromu?”

„Maksimilijan Vagner, izgleda da je s Harvarda, ali po imenu više deluje kao Namac nego Amerikanac.”

„Zašto dolazi ovamo? Neka konferencija?”

„Iskreno, nemam pojma. Nisam imala vremena da se informišem o njemu.”

„Dobro. Srećno. Vidimo se kasnije.”

„Zašto si me pozvao?”

„Samo sam hteo da pitam hoćemo li se videti kasnije.”

Onda je prekinuo vezu. Svi su isti. Volela bih da mogu da upoznam muškarca koji razume ono što mislim a ne ono što govorim. Koji zna da kad se žalim na vreme, ne govorim o vremenu. Da kad se žalim na posao, to znači da mi je potrebno da me muškarac uteši i podrži. Da li moram da kažem da mi je muka od života? Zašto ne može da shvati da sam samo

govorila o kiši jer nisam mogla da kažem kako želim da je ovde sa mnom? Ako moram da ga zamolim da me zagri, onda piši propalo. Ponekad sve izgleda beznačajno.

Dosad je vozač, Sulejman, izvezaio rektorova crna kola na auto-put. Auto-put je bio prepun vozila; saobraćaj se uopšte nije kretao. Ali, srećom, kola su imala zvanične tablice i mogli smo da koristimo brzu traku. Muka mi je od života u ovako pretrpanom gradu – gomile ljudi svuda – i sedenja u vozilu satima kad god nekud krenem. Ljudi su nas gledali sa zavišću dok smo jurili pored i videla sam da su neki od njih hteli da slede naš primer, ali nisu se usudili zbog kazne. Nekako sam ih prezirala, prezirala sam njihovu drskost, iako smo mi radili upravo ono što su oni želeli. Ali nisam bila ovde jer sam to želela, a pored toga, nisam mogla da preživim u ovakvom gradu ako nemam povlastice.

„Zašto se smejete, gospodo?”

Da li me je vozač posmatrao? Gledaj put ispred!

„Ni zbog čega, mislila sam o nečem i...”

Nisam bila svesna da sam se nasmejala, i shvatila sam da sam se smejala sebi, svojoj uobraženosti.

„Koliko još?”

„Dvadesetak minuta”, rekao je. „Ali da ne koristimo brzu traku, ne bismo stigli do ponoći.”

Dva saobraćajna policajca gledala su kako se približavamo, pitajući se da li da nas pozdrave ili zaustave i kazne nas. Čim su videli zvanične tablice, shvatili su da smo pripadnici elite i pozdravili su nas. U kako divnoj zemlji živimo! Kako je sve lako. Sve dok imaš zvanične tablice.

Pogledala sam informacije koje sam dobila o čoveku koga treba da sačekam. Profesor prava, Nemas, neženja. Da li još uvek postoje profesori neženje?

Onda sam videla datum rođenja. Devetnaesti avgust 1914. Imao je osamdeset sedam godina. Mora da mu je bilo teško da putuje tako daleko u tim godinama. Njegova žena je verovatno umrla ili su se razveli. Mada razvodi nisu bili tako česti u njegovu vreme. Brak je bio trajan, ne privremen kao sad.

Izgledalo je da ću provesti naredna tri dana brinući se o krhkom starcu. Maksimilijan Wagner je bio poslednje što mi je sad potrebno. Zašto je morao da odabere februar da dođe u Istanbul?

Mogla sam već da zamislim šta će mi prvo reći.

„Nisam mislio da će u Istanbulu biti ovako hladno. Spremio sam se za pustinjsku klimu.”

Mogla sam da zamislim ostale stvari koje će reći i tražiti. Ponekad sam bila zadivljena koliko ti profesori mogu da budu neupućeni. Mogli bi da provedu bar pola sata na internetu pre posete nekoj zemlji. Ali ne, misle da dolaze u Arabiju, i očekuju da vide kamile na ulicama i ljude koji žive u šatorima. Neki se iznenade što ih dočekuje žena, i to žena čija glava nije pokrivena. Tad bih se osmehnula, strpljivo, i objasnila im da je Turska savremena, sekularna zemlja; da su žene dobile pravo glasa pre nego u mnogim evropskim zemljama; da niko ne nosi fes duže od osamdeset godina; da je poligamija zabranjena; i da je zimi hladno. I dok sam ih gledala svisoka zbog njihovog neznanja, shvatala sam da me je neki urođeni osećaj za patriotizam ili ponos sprečio da im ispričam drugu stranu priče: da je ovo i dalje društvo u kojem mnogi smatraju nasilje nad ženama prihvatljivim, i da u nekim regionima porodična veća osuđuju devojke na smrt, a muškarci imaju više žena.

Iako sam se žalila zbog toga, dočekivanje tih stranih naučnika je najbolji deo mog posla. Makar mogu da izađem iz kancelarije kad ih vodim u Plavu džamiju, ili na Veliki bazar da kupuju tepihe i kožne jakne. Ima gorih stvari koje bih mogla da

radim. I zato sam se trudila da to iskoristim najbolje što mogu, da odgovaram na besmislena pitanja, da se pretvaram da ne razumem kad mi se postariji profesori nabacuju i nude mi previše prijateljske zagrljaje i poljupce i govore o turskoj gostoljubivosti kad ih otpratim do aerodroma.

U nekom smislu, to je bio odmor od očajničke borbe da preživim kao samohrana majka čiji bivši muž propalica ne plaća alimentaciju koju bi trebalo da plaća.

Izlećem iz kuće u cik zore, ulazim u prepun autobus, idem do bedne kancelarije, i polako idem kući uveče da nahranim sina koji misli da je njegova svrha u životu da igra kompjuterske igre. Dan za danom, beskrajno, bez zahvalnosti, bez nade, samo radim najbolje što mogu.

Do petka sam potpuno iscrpljena. Želim da vidim neke prijatelje, da se opustim, da se malo zabavim, i krenem u jedan od tih velikih tržnih centara, hramova potrošačkog društva.

Osećam se malo bolje, malo opuštenije, nakon što pogledam neku romantičnu komediju, i idem negde da popijem čašu vina kako bih zadržala taj osećaj što duže mogu. Za većinom stolova sede grupe devojaka i pitam se kako su polovi postali tako razdvojeni. Nakon što su ispričale jedna drugoj o vrlinama samotnog života i nezavisnosti, te žene uvek počnu da pričaju o muškarcima. Zatim se sumorno osećanje vrati: stvarnost života kad si moderna, obrazovana žena u konzervativnom društvu kojim dominiraju muškarci, na mestu gde se žena bez muškarca posmatra sa sažaljenjem ili kao neko koga je moguće iskoristiti.

Uvek s ponosom govorim stranim gostima da u Turskoj ima više žena na rukovodećim mestima nego u mnogim razvijenim zemljama i mnogo više žena koje diplomiraju na univerzitetima i zauzimaju značajne naučne i poslovne funkcije. Žene u Turskoj su mnogo više zastupljene u oblasti nauke nego u Evropi

ili Americi, a gotovo četrdeset odsto visokih rukovodilaca su žene. Žene su jednake po zakonu i dobijaju jednake plate za jednak posao. A ipak je trideset odsto žena u ovoj zemlji nepismeno, manje od devet odsto su narodne poslanice, a četrdeset odsto muškaraca veruje da je opravdano ubiti ženu kako bi se zaštitila porodična čast.

Ako imate sreću da potičete iz prave klase, da potičete iz porodice koja veruje u jednako obrazovanje i prilike za žene, možete napredovati koliko želite u svim oblastima osim politike, mada, ako ste dovoljno bezosećajni, možete postati premijerka. Ne postoji ograničenje i nema zakonskih prepreka. Ali ako pripadate toj malobrojnoj klasi obrazovanih, zaposlenih žena, morate da hodate po ivici. Morate da zapamtite da, uprkos svom statusu, živite u društvu koje je i dalje vrlo zaostalo, čak i srednjovekovno u odnosu prema ženama. Uvek morate da vodite računa da se ponašate i odevate kao „ugledna” žena. Ako išta što radite dovede do utiska da ste „raskalašna” žena, bićete prezreni i zaslužićete svako zlostavljanje ili nešto još gore. Uvek morate da podignete barijeru pred muškarcima koje upoznajete u svakodnevnom životu, posebno muškarcima nižeg društvenog i ekonomskog statusa koji verovatno imaju seksističke stavove. Na poslu morate da zauzmete gotovo feudalni stav prema vozačima i domarima i tako dalje, jer oni još uvek imaju feudalni pogled na svet, i to je jedino što razumeju. U njihovom svetu jedini način da ne budeš ugnjetavan jeste da budeš ugnjetavač. Oni su ugnjetavani na poslu, i zato idu kući i ugnjetavaju svoje žene i decu. Prihvatiće tvoju vlast jer moraju, ali iskoristiće svaku priliku da je ospore, makar i pasivno.

I ako, naravno, želiš muško društvo i partnerstvo, imaš vrlo mali izbor. Odnosno, obrazovane, zaposlene muškarce koji nisu fundamentalisti ili alkoholičari, koji su pročitali nekoliko knjiga i redovno se kupaju. A većina takvih muškaraca ima svoje

probleme. Ili su ih majke potpuno razmazile, ili su ih očevi ubili u pojam. Vezani su tako gustom mrežom porodičnih očekivanja, obaveza i zabrana da jedva mogu da dišu.

Tako si depresivna nakon razmišljanja o tome da ti dođe da popiješ još jednu čašu vina. Ali ne popiješ je, jer ako taksista nanjuši alkohol u tvom dahu, možda će pomisliti kako ima pravo da ti se nabacuje.

Stariji muškarac ispred mene potpuno je spustio svoje sedište, ali noga mu se i dalje trza i ne može da se skrasi. Jedan mlad par prekoputa mene spustio je sedišta i pokrio se ćebetom, kao da su u svom krevetu kod kuće.

Stigli smo na aerodrom, i ponovo smo, zbog službenih tablica, mogli da se parkiramo tačno ispred ulaza, mada je naša sjajna službena limuzina bio jedan stari *mercedes* koji je češće bio u servisu nego na putu. Pogledala sam spisak dolaznih letova i videla da sam stigla na vreme, da je avion iz Frankfurta upravo sleteo. Podigla sam tablu s njegovim imenom i gledala ljude kako izlaze, Turci iz Nemačke koje su dočekivali oduševljeni rođaci; izbezumljeni turisti; poslovni ljudi koji su izgledali kao da su proveli većinu života u avionima i na aerodromima. A onda sam videla nekog ko se razlikovao od drugih, visokog, neverovatno zgodnog muškarca svetlih plavih očiju, odevenog u crni kaput i šešir. Nosio je mali kofer u jednoj ruci i kutiju za violinu u drugoj. Zastao je, pogledao oko sebe i kad je video moju tablu, krenuo je ka meni, spustio je torbu i predstavio se. Shvatila sam prvi put u životu da mi je muškarac skinuo šešir, i gotovo sam očekivala da mi poljubi ruku iako nije.

„Dobro došli, profesore”, kazala sam. „Zovem se Maja Duran. Auto nas čeka ispred.”

Sulejman se, upravo tad, pojavio niotkud, pozdravio profesora uz ono nekoliko reči na lošem engleskom, i uzeo njegov kofer. Profesor je insistirao da nosi violinu.

Primetila sam, čim smo izašli, da je profesor stavio šešir i vezao sivi kašmirski šal oko vrata. „Ne razbolevam se lako”, osmehnuo se, „ali u Istanbulu je prilično hladno u ovo doba godine.”

„Spremili ste se”, kazala sam. „Iz nekog razloga, mnogi ljudi misle da ovde nikad nije hladno.”

Nasmejao se.

„Ali poznajem Istanbul. Znam kakve su zime ovde.”

Sad, dok pišem ovo u svom udobnom sedištu u avionu, sećam se kako se tužno osmehnuo kad je rekao to.

Kad je Sulejman otvorio vrata crnog *mercedesa*, profesor je rekao: „O, stara kola za starca!”

Nasmejali smo se zajedno. Nisam preterano srdačna niti komunikativna osoba. U stvari, mnogi ljudi me smatraju uzdržanom, ali iz nekog razloga sam ostvarila kontakt s tim čovekom. Bilo je nečeg u njegovom ponašanju, u načinu na koji je gledao u taj ogromni novi betonski grad koji se širio dokle pogled seže, s obe strane auto-puta – držanje koje je istovremeno bilo dostojanstveno i vrlo uvređeno. Bio je, shvatila sam, sasvim različit od drugih profesora kojima sam pokazivala Istanbul.

„Kad ste bili u Istanbulu?”

„Od 1939. do 1942.”

„Pa, grad je otad doživeo velike promene.”

„Da, sve ovo su tad bile livade. Aerodrom je bio tek nešto više od šupe, morali su da teraju ovce s piste svaki put kad bi avion sleteo, što se događalo tek jednom ili dvaput nedeljno. Put je bio tek dovoljno širok da se dva automobila mimoiđu. Mada nije bilo mnogo automobila. Niti ljudi. Tad je grad imao

preko pola miliona stanovnika, a danas ih sigurno ima deset puta više.”

„Neki ljudi kažu da ih ima osamnaest miliona. Jeste li se vraćali nakon 1942?”

„Ne, nisam. Prošlo je... pa, prošlo je pedeset devet godina. Vreme počne brzo da curi. Gde ste me smestili, uzgred?”

„*Pera palas.*”

„Drago mi je što to čujem. Tu sam odseo kad sam prvi put došao u Istanbul, a kasnije sam se često sretao s kolegama u tamošnjem baru. Drago mi je što i dalje postoji. Čuo sam mnogo o rušenju starih zgrada. Čuo sam da nema hotela *Park* i *Tokatlijan*, mada ih se verovatno ne sećate.”

„Ne, čula sam za njih, ali srušeni su pre mog vremena. Zgrada *Tokatlijana* i dalje postoji, ali već dugo nije hotel.”

„O, *Tokatlijan* je bio jedno od omiljenih mesta na kojem sam pio kafu. Mada smo odlučili da prestanemo da idemo tamo nakon... pa, to je duga priča, radije ne bih sad o tome.”

Začutao je, i da bih nastavila razgovor, pitala sam: „Gde ste živeli?”

„U Bajazitu. Iznajmio sam tamo kuću da bih bio blizu univerziteta.”

„Da li ste govorili turski?”

Osmehnuo se i odgovorio na turskom: „Pomalo.” A onda je dodao. „Vrlo malo.”

Nakon kratke tišine, nastavio je na engleskom: „Kad sam otišao, govorio sam prilično dobro, ali nisam govorio turski niti ga čuo otad, tako da se gotovo ničeg ne sećam.”

„Sigurna sam da ćete se prisetiti. Mada ćete videti da se i jezik prilično promenio otad. Mom sinu, jezik kojim su govorili moji baba i deda zvuči gotovo kao Šekspirov engleski nekom mladom Englezu. Pa, možda je to preterivanje, ali znatno se promenio.”

Klimnuo je glavom i začutao, i ovog puta sam odlučila da ne nastavljam razgovor. Neka kola su se pokvarila u zaustavnoj traci i bilo nam je potrebno neko vreme da ih obidemo. Gledala sam kroz prozor u more kola naokolo; auto-put i okolne ulice; ogromne, ružne sirotinjske četvrti sa sklepanim zgradama obavijenim dimom od sagorevanja uglja; kišu nošenu vetrom koja šiba. Kako ću se vratiti kući nakon što ostavim profesora? Bilo je nemoguće pronaći taksi po ovakvom vremenu, a autobusom će mi biti potrebni sati.

Kerem će se vratiti iz škole. Da li je u kući bilo ičega za jelo? Mada je njemu bilo svejedno; ne bi ništa jeo da ga ne teram. Samo je želeo da sedi ispred svog kompjutera, i možda neće ni shvatiti da nisam kod kuće. Brinula sam se jer je izgledalo da nema prijatelje, da živi tako izolovanim životom. Kad sam bila u njegovim godinama, imala sam mnogo prijatelja u komšiluku, i satima smo se igrali na ulicama, ali mislim da Kerem ne zna ime nijednog deteta u zgradi. Kako i kad se naše društvo tako korenito promenilo? Nekad je zajednica bila suštinski deo društva. Gradska četvrt bila je kao neko selo, gotovo kao velika porodica. Svi su se poznavali, ljudi su čuvali jedni druge i pomagali jedni drugima. Ali sad smo postali izolovani, čak se i prodavac u lokalnoj prodavnici ponaša kao da si neznanac.

Kako bi Sulejman reagovao kad bih mu rekla da me odveze kući? Bio je osoba koja nikad ne bi uradila ništa iz ljubaznosti, uvek je mislio šta može da dobije zauzvrat. Takođe je bio prevejana, proračunata osoba kojoj ne bih volela da dugujem.

Dok sam razmišljala, postala sam svesna da su iza nas neka kola. Neki beli *reno* s običnim tablicama, i da ga, iz nepoznatog razloga, policija ne zaustavlja.

„Da li je saobraćaj u Bostonu ovako zakrčen, profesore?”

Trgao se iz sanjarenja i rekao: „Pa, ume i tamo da bude prilično zakrčen, možda ne baš ovako. To je manji grad, ali neke

moje kolege se žale kako provode sate zaglavljani u saobraćaju. Srećom, živim u Kembridžu, blizu univerziteta, tako da mogu pešice na posao.”

„Pretpostavljam da je saobraćajni haos stvarnost našeg doba. Ako živite u gradu, ponekad ne možete da izbegnete to.”

„Da, ponekad se pitam kako smo dozvolili da se to dogodi, i kako će se to završiti. Ljudi nastavljaju da kupuju kola, i jednog dana neće biti mesta za sve njih.”

„Odakle ste, uzgred?”

Izgledalo je da smatra to pitanje neprijatnim i zažalila sam što sam ga postavila.

„Samo mi ne izgledate kao Amerikanac.”

„Pa, ja sam američki građanin, ali sam iz Nemačke, iz Bavarske, ali nisam bio tamo otkako sam napustio Nemačku 1939. Niti sam osetio želju da se vratim.”

Na osnovu načina na koji je to rekao bilo je jasno kako ne želi da govori o tome, tako da nisam navaljivala. Isključili smo se s auto-puta i išli smo prema četvrti Bejoglu, i primetila sam da je onaj beli *reno* i dalje iza nas.

Uskoro smo išli jednom uskom ulicom u kojoj su se nalazile zgrade iz devetnaestog veka i videla sam da se profesor malo obodrio. Ovo je, napokon, bio Istanbul koji je mogao da prepozna. Kad smo se zaustavili ispred hotela *Pera palas*, okrenuo se i ljubazno mi se osmehnuo.

Dok smo hitali po kiši do predvorja, Sulejman je dao profesorov prtljag nosaču. Ponovo je profesor insistirao da nosi svoju violinu.

Kad sam pogledala Sulejmana, videla sam da je beli *reno* koji nas je pratio parkiran malo dalje. Wagner je, u međuvremenu, stajao i gledao predvorje, upijao ga suznih očiju. Ovo je bio najstariji hotel koji je neprestano radio u Istanbulu, izgrađen 1895, za putnike *Orijent ekspresa*.

„Sedite dok vas prijavim”, kazala sam i pokazala mu da sedne u otmenu starinsku fotelju.

„Možete li da mi date svoj pasoš? U međuvremenu, želite li kafu ili neko piće?”

„Kad završite, da li biste popili viski sa mnom?”

„Naravno”, kazala sam, iako sam želela da se vratim kući kod Kerema.

Mustafa na recepciji je rekao: „Imate još jednog gosta?”

„Da”, kazala sam. „Šta da se radi, takav mi je posao. Umoran je, stariji čovek. Molim vas, dajte mu neku mirnu sobu...”

„Naravno.”

„Hvala vam.”

Kad sam išla ka Vagneru, zamolila sam konobara za dupli viski i beli porto.

„Molim vas, donesite malo leda i vode s viskijem. I kikiriki.”

Međutim, kad sam stigla do Vagnera, videla sam da je zaspa u fotelji. Disao je duboko i mirno, s glavom oslonjenom na ugao fotelje. Na licu je imao nedužan izraz.

I bolje je tako, jer sam želela da se što pre vratim kući. Otkazala sam porudžbinu i zamolila konobare da ostave gosta na miru.

„Kad se probudi, otpratite ga do sobe.”

Zatim sam napisala kratku poruku na otmenom papiru *Pera palasa*.

Profesore Vagneru, spavali ste tako čvrsto da nisam želela da vas uznemiravam. Doći ću po vas sutra ujutro u jedanaest.

Kad sam napustila hotel i krenula ka Sulejmanu, potrudila sam se da izgledam veselo. I pre nego što sam progovorila, čak sam mu načas okrnula ruku.

„Kasnimo danas”, kazala sam.

Nagnula sam se ka njemu. „Kerem čeka da mu spremim večeru. Da li bi vam bila velika gnjavaža da me odvezete kući?”

Iznenada sam se osetila postićeno zbog izbora reči i načina na koje bi mogle da budu protumačene. Sad dok pišem ovo, pitam se da li sam bila namerno lukava da bih dobila od njega to što sam želela.

Sulejman je razmišljao na tren, kao da razmatra kakvu bi korist on mogao da ima od toga, a onda je kazao: „Naravno, uđite.”

Kad sam ušla, primetila sam da je beli *reno* i dalje tamo. U kolima su bila tri muškarca, a vozač je pušio. Imala sam utisak da me sva trojica posmatraju.

Sulejman je pokušao da upali motor, ali nije uspeo. Motor je malo šištao, tresao se, a onda stao. Nastavio je da pokušava okrećući ključ i pumpajući pedal za gas. Na trenutak je izgledalo da će se upaliti, ali onda se ponovo zatresao i nakon toga uopšte nije reagovao. Sulejman je podigao ruke i okrenuo se ka meni.

„Izvinite, gospođo, motor je presisao.”

Izašla sam iz kola i iznenada nisam znala šta da radim. Svi taksiji koji su prolazili bili su puni, nije bilo taksi stanice ispred hotela, a ja sam kisnula, tako da sam se vratila u hotel.

Profesor je i dalje čvrsto spavao. Dodirнула sam mu nežno ruku i tiho rekla: „Profesore... profesore!”

Polako je otvorio oči i izbezumljeno pogledao oko sebe, kao da nije znao gde je.

„Žao mi je”, promrmaljao je. „Zaspao sam.”

„Nema zbog čega da vam bude žao. Tek ste završili četrnaestočasovni let i potrebno je neko vreme da se naviknete na promenu vremenske zone.”

Čekala sam nekoliko trenutaka da se pribere, a onda sam rekla: „Vaša soba je spremna. Dođite, dozvolite mi da vas odvedem.”

Pomogla sam mu da ustane iz fotelje, odvela ga do predivnog starog lifta, i popeli smo se do trećeg sprata. Kad nam je portir

otvorio vrata velikim metalnim ključem, osetili smo ustajao miris, ustajao miris godina istorije. Miris koji je podsetio na sve ljude koji su odsedali tu: kraljeve, prinčeve, predsednike i ambasadore, špijune i zabavljače. Kim Filbi i Mata Hari, Džozefin Bejker i Luj Armstrong. Agata Kristi, koja je jednom tajanstveno nestala na jedanaest dana, navodno je sakrila ključ za rešenje te tajne u sobi 411. Koristila je ovaj hotel kao lokaciju u svom romanu *Ubistvo u Orijent ekspresu*, po kojem je kasnije snimljen film. Erik Ambler je takođe koristio *Pera palas* kao lokaciju za svoj triler *Maska za Dimitriosu*, kao i Grejam Grin za *Voz za Istanbul*, Ijan Fleming za *Iz Rusije s ljubavlju*, i Alfred Hičkok za film *Dama koja nestaje*. Ataturk je odseo u kraljevskom apartmanu, sobi 101, kad je došao u Istanbul i taj apartman je sad pretvoren u muzej. Albanski kralj Zogtakođe je odseo u sobi 101 nakon što je Italija okupirala njegovu zemlju 1941. Drugi državnici koji su odseli tu bili su: šah Reza Pahlavi iz Irana, kralj Edvard VIII iz Velike Britanije, kralj Ferdinand iz Bugarske, kralj Karolj iz Rumunije, kralj Petar iz Srbije, predsednik Žiskar d'Esten iz Francuske, predsednik Tito iz Jugoslavije, predsednik Fahri Koruturk iz Turske i predsednik Adnan Menderes iz Turske.

Portir je spustio kofer, a profesor je pažljivo položio violinu na staru komodu od mahagonija. Pomogla sam mu da svuče kaput i rekla: „Moram da vas ostavim, profesore. Sutra imate ručak s rektorom, doći ću po vas u jedanaest.”

„Mislio sam da ćemo popiti piće zajedno. Možda mogu da vas pozovem na večeru...”

„Volela bih to, ali moram da odem kući kod svog sina.”

Mercedes je i dalje bio ispred hotela.

Sulejman se široko osmehnuo i rekao: „Konačno sam upalio motor. Dodite da vas odvezem kući.”

Dok smo se vozili po kiši, morala sam da se osvrnem i vidim da li je beli *reno* i dalje tamo. Nije ga bilo, pa sam osetila olakšanje. Ali dok smo se vozili Bulevarom Tarlabaši, stalno sam se osvrkala iako nisam imala razloga da mislim da mi ljudi u belim kolima predstavljaju ikakvu pretnju.

Kad smo stigli do moje ulice, bila sam gotovo zadremala, tako da sam se pribrala i izvadila ključeve. Kad smo se zaustavili ispred zgrade, zahvalila sam Sulejmanu i polako otišla do vrata ne mareći za kišu. A onda sam pogledala uvis i videla da su prozori u mom stanu zamračeni. Na trenutak sam osetila uznemirenost. Prošlo je devet, ali Kerem sigurno nije legao. Da li se vratio kući, da se nešto nije dogodilo? Ali naravno da je verovatno, kao i obično, pogrbljen ispred kompjutera, u mraku.

Ušla sam u zgradu i počela da se penjem stepenicama. Dok sam se pela, čula sam televizore koji trešte iza nekih vrata. Osetila sam da neko sprema ribu, a da neko drugi kuva neku čorbu. Otključala sam svoja vrata, upalila svetlo u dnevnoj sobi, bacila kaput i torbu na sof, i otišla pravo u Keremovu sobu. Naravno da je bio tamo, jedva vidljiv na bleđoj svetlosti kompjuterskog ekrana.

Pozdravila sam ga najsrdačnije i najveselije što sam mogla, prišla i poljubila ga u čelo, ali on se samo stresao, promumlao nešto i nije hteo ni da me pogleda. I zato sam otišla u kuhinju, podgrejala ostatke sinoćne pice i odnela mu je. Nije me pogledao, nije mi ni zahvalio, nego je samo uzeo picu, ne skidajući pogled s ekrana. I otišla sam na dugo tuširanje vrućom vodom; napravila sam sebi sendvič sa sirom; sela sam na kauč u bademantilu; i uključila sam televizor, pretražujući kanale i ne pronalazeći ništa što bi mi privuklo pažnju. Samo turobni tok-šoui, besmisleni kvizovi i dosadne sapunice.

Nakon nekog vremena, odlučila sam da odustanem. Rekla sam Keremu da je vreme da ide u krevet, znajući da neće

obratiti pažnju na mene, i onda sam otišla u krevet. Često sam ležala sat vremena u tami, razmišljajući, pre nego što zaspim. Sanjarila sam; zamišljala drugačije, bolje živote; zamišljala da sam neko drugi... svi ljudi koje sam možda mogla da budem.

Te noći, beg i sloboda koje je nudilo sanjarenje nisu došli i uhvatila sam sebe kako se brinem za Kerema i šta će biti s njim. Da li sam loša majka? Da li sam ga ja učinila takvim? Ili je to samo faza u odrastanju? Pitala sam se da li da pokušam da pronađem jedan od onih programa koji bi mu automatski isključili kompjuter. Sigurno nije dobro za njega da provodi toliko vremena u virtuelnom svetu. Više uopšte ne razgovara sa mnom. Ne razgovara ni s kim. Jedinu odnos ima s ljudima koje nikad nije video, ljudima koje je upoznao onlajn. Da li se boji da živi stvarni život, da bude u dodiru sa stvarnim ljudima?

Jednom, kad je otišao s ocem, uključila sam njegov kompjuter i pogledala istoriju posećenih stranica. Želela sam da znam šta ga toliko obuzima, šta ga zanima. Da provirim u svet u kojem je proveo toliko svog života. I užasnula sam se kad sam otkrila da se veliki deo tog sveta sastoji od pornografije. Bila sam vrlo zabrinuta kad sam shvatila da tako uči o životu i ljudskim odnosima. Zabrinuta da će ga to nekako izvitoperiti, učiniti ga nesposobnim da ima pravu, srdačnu, intimnu vezu. Da će ga to učiniti hladnim i odsutnim, samoživim i, možda, surovim.

Kad sam pokušala da razgovaram o tome s Ahmetom, samo se nasmejao i rekao mi da se ne brinem, da su „dečaci takvi”. Ahmeta je samo zanimala njegova nova devojka. Nije želeo da se bavi sinom koga je praktično napustio.

Mora da sam zaspala, jer kad sam se probudila, bilo je gotovo jutro. I prvo čega sam se setila bio je onaj beli *reno*. O čemu se tu radilo? Šta je to značilo? Morala sam da ustanem iz kreveta i odem do prozora. Ulica je bila potpuno prazna, ali je beli *reno* bio parkiran prekoputa mojih vrata. Nisam videla da li je

neko u kolima, nisam mogla biti sigurna da su to ista kola, ali osetila sam veliku uznemirenost.

A onda, iznenada, oglasio se alarm i sa užasom sam shvatila da je ponovo vreme za moju paklenu jutarnju kolotečinu. Bilo je dovoljno loše što sam morala da se spremam na brzinu, ali morala sam da se natežem i s Keremom, da pokušam da ga nateram da ustane iz kreveta, da doručkuje, da krene u školu pre nego što odem. Znala sam da će, ako ga ostavim pre nego što krene u školu, provesti dan za kompjuterom. Ponekad je odbijao da ustane iz kreveta i jednom sam se toliko naljutila da sam pozvala njegovog oca. Ali naravno da je Ahmet rekao da kasni na neki sastanak i da nema vremena da se bavi time.

Tog jutra je bilo malo bolje. Ne lako, ali makar sam ga isterala iz kreveta i iz stana na vreme kako bih mogla da uhvatim autobus i stignem na posao uz kašnjenje manje od trideset minuta.

Dok sam išla hodnikom ka svojoj kancelariji, videla sam Sulejmana kako čeka pred vratima.

„Dobro jutro, gospođo. Imate li malo vremena? Želeo bih da razgovaram s vama o nečemu.”

„Dobro, ali nemam mnogo vremena. Za nekoliko minuta imam sastanak s rektorom.”

„Pa, to je to, mislim, viđate rektora svakog dana. Evo o čemu se radi, moj rođak Husein je nezaposlen neko vreme. Pitao sam se da li biste mogli da razgovarate s rektorom o njemu, da mu pronade posao domara ili tako nešto. Bilo šta.”

„Žao mi je, ali rektor ne zapošljava domare, moraćete da odete kod šefa službe održavanja, a i kad bi zapošljavao, nisam u prilici da tražim uslugu od njega.”

Besno me je pogledao i shvatila sam da sam loše reagovala, i možda čak stvorila neprijatelja od njega. Trebalo je makar da mu kažem da ću pomoći. Mogla sam da popričam sa šefom službe održavanja. Ne bi me ništa koštalo i možda bih stvorila

saveznika, ili makar dobila prevoz do kuće kad god mi je potreban.

„Kad morate da krenete da biste bili u hotelu u jedanaest?”

„Ako krenemo u deset i petnaest, imaćemo dovoljno vremena.”

Ton mu je bio učtivo neutralan, ali videla sam da je ljut. Otišao je, i počela sam da skupljam fascikle, papire i dopise koje ću odneti rektoru za svakodnevni sastanak o odnosima s javnošću. Među tim dopisima bio je i onaj o govoru koji će profesor Vagner održati tog popodneva.

Podignem pogled kad stjuardesa pita šapatom da li želim još nešto. Bila sam toliko obuzeta da nisam primetila kako je uzela čašu s mog stola. Pomislim da uzmem još jedno piće, ali odustanem. Osmehne se i kaže mi da slobodno tražim ako nešto želim. Mislim da je vreme da napravim kratku pauzu, da se malo prošetam prolazom između sedišta, da odem u toalet, i možda popijem čašu vode.